

Textualizmus a právny pozitivizmus z hľadiska filozofie jazyka

Marek Neština

Univerzita Komenského v Bratislave

Abstract: This paper addresses the problem which consists in the cases when the court properly makes substantive evaluative judgments in coming to a decision that determines what the law is. Since legal positivism says that one can determine what the law is without making any such judgments, there may seem to be a conflict here. The discussion of legal positivism throws light on contemporary disputes about the doctrine of interpretation known as “textualism.” S. Soames (textualism₂) states that the content of a legal text is what the lawmakers say, assert, or stipulate in adopting the text. A. Scalia (textualism₁) argues that the content of a legal text is the meaning – sometimes “the ordinary meaning” – of the text. The paper shows that legal positivism is consistent with the second definition of textualism.

Keywords: legal positivism, textualism, ordinary meaning, hard case, easy case, philosophy of language, philosophy of law, S. Soames, A. Scalia.

Tvrdenie, že právo je totožné s prijatými zákonmi, prípadne s pravidlami/normami¹, ktoré text zákonov vyjadruje, je súčasťou bežne prijímaných predstáv o právnom pozitivizme.² Spolu s opačným názorom, že platnosť práva závisí taktiež i od etických hodnôt a princípov, ktoré nie sú jeho bezprostrednou súčasťou, tvorí často obsah nášho

¹ Výraz „norma“ a „pravidlo“ budem v rámci tejto práce uvádzať synonymne.

² Právny pozitivizmus je filozoficko-právna koncepcia, ktorá sa týka identifikácie práva a odpovedá na otázku, čo je právo. Všetkým pozitivistickým koncepciám je spoločné, že odpoveď na otázku, čo je právo, závisí výlučne od toho, čo je stanovené a/alebo účinné. T. j., čo je stanovené prostredníctvom na to určenej autority a spoločensky účinné (pozri Alexy 2009, 26).

uvažovania o práve. Na prvý pohľad je však zrejmé, že takéto vymedzenie právneho pozitivizmu je nevyhovujúce, preto neprekvapuje, že ho mnohí autori odmietajú a ponúkajú miesto neho svoje vlastné definície. Napríklad v súčasnej anglosaskej filozofii práva je vymedzenie právneho pozitivizmu spravidla širšie, pričom za prevládajúci môžeme považovať názor, podľa ktorého je právo totožné s určitým druhom sociálneho poriadku, respektíve s určitým typom sociálnych faktov.³

Keďže mojím zámerom nie je formulovať správne vymedzenie právneho pozitivizmu, obídem obsahlu a komplikovanú polemiku, ktorá sa rozprúdila v súčasnej právnej filozofii, a poukážem iba na jeden zaujímavý filozoficko-teoretický problém, ktorý sa v nej vyskytol.⁴ Ak budeme totiž vychádzať zo spomenutej bežnej predstavy, ktorá sa v literatúre zvykne označovať aj priliehavejším výrazom „zákonný pozitivizmus“, môžeme začať uvažovať o teórii interpretácie známej ako textualizmus, podľa ktorej sa pri odhaľovaní obsahu textu právnych predpisov nemusíme a ani nemôžeme spoliehať na normatívne postoje jeho tvorcov, prípadne adresátov.⁵ Keď si uvedomíme, že zámerom právneho pozitivizmu je byť deskriptívnou teóriou práva, ktorá dôsledne rozlišuje medzi tým, čo je, respektíve nie je právo, a tým, čo má byť, respektíve nemá byť právo, bude nám zrejmé, že má s textualizmom mnoho spoločného. Inak povedané, ukáže sa, že medzi otáz-

³ Pod právnym pozitivizmom sa potom rozumie tvrdenie, že existencia a obsah práva závisí od určitých sociálnych faktov, nie od jeho hodnoty. Toto vymedzenie neimplikuje, že hodnoty, ktoré právo môže (ale nemusí) zosobňovať, sú nepoznateľné, bezvýznamné alebo periférne, naopak. Týka sa skôr skutočnosti, že právo je určitým druhom sociálneho poriadku (usporiadania), bez ohľadu na to, či je, alebo nie je v určitom stupni v zhode, napr. s ideálom spravodlivosti. Platnosť určitého konkrétneho práva v určitom štáte alebo spoločnosti je vecou zistiteľných sociálnych štandardov, ktoré jeho oficiálni predstavitelia uznávajú ako autoritatívne; napríklad môže ísť o legislatívne nariadenia, súdne rozhodnutia alebo spoločenské zvyky. Právo sa potom chápe ako sociálna konštrukcia svojho druhu, ktorá sa líši od iných sociálnych konštrukcií regulujúcich správanie jednotlivcov v rámci tej istej spoločnosti. Môžeme preto zjednodušene povedať, že právny pozitivizmus redukuje právo na sociálne fakty (pozri Raz 1979, 37-45).

⁴ Podrobnú a obsahlu diskusiu týkajúcu sa tejto problematiky výborne spracoval Tomáš Sobek (pozri Sobek 2010, 234-306).

⁵ Textualizmus patrí do teórie interpretácie práva; je jednou z jeho koncepcií. Týka sa výkladu textu právneho predpisu a odpovedá na otázku, čo je jeho obsahom (pozri Sobek 2008, 216-234).

kou, čo môžeme odvodiť z textu právnych predpisov, a otázkou, čo je právo, existuje vzájomná previazanosť.

Najznámejšia charakteristika textualizmu je, že obsah textu právneho predpisu je totožný s jeho doslovným sémantickým obsahom, respektíve významom, ktoré majú v ňom použité výrazy v prirodzenom jazyku, t. j. s tzv. bežným významom (the ordinary meaning; pozri Soames 2011, 42). Úlohou súdov je podľa textualistu Antonína Scaliu odhaliť obsah zákonov a iných právnych predpisov, ktorý je totožný s ich významom v prirodzenom jazyku, pričom ako súčasť interpretácie odmieta pátranie po intenciách zákonodarcu. Obáva sa totiž epistemologických problémov, ktoré vedú k tomu, že sudcovia majú pri vkladaní svojich vlastných politických a morálnych preferencií do interpretovaných textov voľnú ruku. Pretože sa chce tomu vyhnúť, považuje za nevyhnutné obmedziť sudcovskú tvorbu práva a zdôrazňuje pritom potrebu zachovať jej demokratické pravidlá (pozri Scalia 1997, 16-18). Takisto Tomáš Sobek v tejto súvislosti poznamenáva, že „textualizmus nie je primárne teóriou nejakého jazykového významu“ (Sobek 2008, 220). Jeho záujem o bežný význam slov je predovšetkým požiadavkou na transparentnú a v tom zmysle politicky korektnú zákonnú reguláciu, ktorá sa vyznačuje deľbou štátnej moci na zákonodarnú a súdnu, pričom inštitucionálna úloha sudcu spočíva hlavne v aplikácii, nie v tvorbe práva (pozri Sobek 2008, 220).

Scaliove obavy zdieľajú tí predstavitelia súčasných koncepcií právneho pozitivizmu, ktorí akceptujú tzv. *oddelujúcu tézu*, ktorú môžeme zhrnúť do tvrdenia, že neexistuje nijaký pojmovo nevyhnutný súvis medzi právom a morálkou (pozri Alexy 2009, 43). Na základe tohto východiska argumentujú, že nie je úlohou súdov riešiť morálne nezгоды vznikajúce v spoločnosti, pretože tým je poverený legislatívny zbor ako reprezentant ľudu väčšinovým hlasovaním. Z toho pre nich vyplýva nedôvera voči súdnej diskreícii, ktorej chýba potrebná demokratická legitimita ohľadom tvorby práva a kladenie dôrazu na všeobecné pravidlá stanovené prostredníctvom demokratickej legislatívy (pozri Sobek 2010, 292-294). A pretože nie je správne, keď sa nerozlišuje medzi požiadavkami právnych noriem a morálnym názorom jednotlivca (typicky sudcu), parlament by mal formulovať zákony tak, aby ich normatívny význam bol dostatočne zrejмый z ich textov. „Interpreti zákona nemajú povinnosť (a niekedy ani možnosť) zisťovať, aký mali zákonodarcovia (resp. ich väčšina) úmysel alebo aký účel týmto zákonom sledovali“ (Sobek 2010, 296). Navyše jazyk ako spoločne zdieľaný ko-

munikačný kód je v určitom zmysle demokratická inštitúcia, a preto ho nik nemá „úplne pod kontrolou, ani zákonodarca“ (Sobek 2010, 296). V dôsledku toho zámer zákonodarcu je len politický konštrukt týkajúci sa inštitucionálneho postavenia zákonodarcu, ktorý „len odkazuje k tomu, že vôľou zákonodarcu bolo prijať tento text ako zákon“ (Sobek, 2010, 297).

Dá sa teda konštatovať, že právni pozitivistí uprednostňujú textualizmus ako interpretačnú techniku práve preto, lebo vyhovuje ich požiadavkám na nestranné a transparentné stanovenie obsahu práva. A keďže za jediný zdroj práva považujú právne predpisy vydané na to určenou autoritou (typicky parlamentom), pričom ich obsah pokladajú za totožný s obsahom práva, textualizmus súčasne odpovedá na otázku, čo je právo.

Zvažujme preto tento krátky argument:

1. Obsah práva je totožný s obsahom právnych predpisov.
2. Obsah právnych predpisov, pokiaľ v nich nie sú použité výrazy definované priamo v texte právnych predpisov, je totožný s významom, ktoré v nich majú použité výrazy v prirodzenom jazyku.
3. A teda obsah práva, pokiaľ nie je definovaný priamo v texte právneho predpisu, je totožný s významom, ktoré majú výrazy použité v právnych predpisoch v prirodzenom jazyku.

Námietka proti tomuto argumentu, ktorej sa budem ďalej venovať, bude nasledovná: Je ľahko overiteľným faktom, že sudcovia pri interpretácii právneho predpisu občas vytvárajú normatívne súdy, čím zavádzajú rozdiel medzi tým, čo je právo, a tým, čo má byť právom. Keďže (i) textualizmus nepripúšťa tvorbu normatívnych súdov a (ii) právny pozitivizmus hovorí, že môžeme určiť, čo je právo bez toho, aby sme stanovili, čo má byť právom, zdá sa, že tento pohľad na súdnu interpretáciu nie je konzistentný ani s textualizmom, ani s právnym pozitivizmom.

V mojom príspevku uvediem jednu z odpovedí na uvedenú námietku, ktorá spočíva v obhajobe právneho pozitivizmu pomocou odlišného vymedzenia textualizmu. Niektorí autori si totiž v reakcii na uvedenú námietku všimli, že je chybou stotožňovať obsah právnych predpisov, t. j. význam výrazov v prirodzenom jazyku, s ich doslovným sémantickým obsahom a argumentujú, že je potrebné stotožniť ho

s tým, čo je jeho prostredníctvom komunikované, t. j. s jeho komunikovaným, respektíve tvrdeným obsahom. Ak totiž začneme uvažovať o faktickom fungovaní jazyka, je potrebné dôsledne rozlišovať medzi významom výroku ako takeého, významom konkrétnej výpovede, ktorú prostredníctvom tohto výroku robíme v určitom kontexte, a to opäť od toho, čo je touto výpoveďou v danej situácii tvrdené.⁶ V konkrétnej nadväznosti na súčasne podoby filozofie jazyka sa jej predstaviteľ Scott Soames domnieva, že textualizmus vlastne znamená, že obsah práva je totožný s tým, čo zákonodarcovia tvrdili, stanovili alebo inak nariadili prostredníctvom prijatia textu právneho predpisu (Soames 2011, 43).⁷ Tým sa dostávame k dvom odlišným vymedzeniam textualizmu, o ktorých budem viesť diskusiu na ďalších stránkach.

Textualizmus₁, podľa ktorého je obsah právneho predpisu totožný s doslovným sémantickým obsahom (významom) textu (vety, výroku), ktorý má text (veta, výrok) na základe jazykových konvencií pre jednotlivé výrazy v prirodzenom jazyku a spôsobu ich zloženia.

Textualizmus₂, podľa ktorého obsah právneho predpisu je totožný s doslovným sémantickým obsahom (významom) textu (vety, výroku); s ich sémantickým obsahom, ktorý je daný v určitom kontexte; a s asertívnym obsahom výpovede v konkrétnej situácii jej vyslovenia.

1 Zdôvodnenie výberu medzi textualizmom₁ a textualizmom₂

Všeobecné zdôvodnenie pre prijatie textualizmu₂ je, že právne predpisy sú vo svojej najvšeobecnejšej rovine aktmi komunikácie medzi suverénom a zvyškom spoločnosti. Andrei Marmor v tejto súvislosti pripomína, že hoci v tomto prípade, na rozdiel od bežnej komunikácie, ide o asymetrický vzťah, rovnako i tu sa môže prihodiť, že sme jednoducho neporozumeli tomu, čo hovorca oznámil, prípadne relevantnému kontextu, v ktorom to oznámil. Navrhuje preto, aby sme sa pokúsili oddeliť

⁶ Obsiahlejšiu diskusiu na tieto témy ponúka S. Soames v knihe *Philosophy of Language* (pozri Soames 2010, 145-173).

⁷ Podobne A. Marmor tvrdí, že komunikovaný obsah môže tvoriť: sémantický obsah, ktorý je totožný so sémantikou a syntaxou vyjadreného výrazu; asertívny obsah; implikovaný obsah (pozri Marmor 2011, 84).

sémantický a pragmatický aspekt jazyka právnych predpisov a analyzovali tak rôzne zložky, ktoré determinujú to, čo právo hovorí svojim adresátom v určitom konkrétnom kontexte (pozri Marmor 2007, 314).

Takisto S. Soames mieni, že problém vzťahu obsahu práva k jeho autoritatívnym zdrojom, t. j. právnym predpisom, môže byť pokladaný za špeciálny prípad všeobecnejšieho problému, a síce, čo determinuje obsah textov, s ktorými sme oboznámení v bežnom živote (pozri Soames 2009, 403). Tvrdí, že doslovný sémantický význam právneho textu je „príliš strohý a netransparentný na stanovenie jeho obsahu, takže najdôležitejšou úlohou interpretácie je zistiť, čo hovorí text právneho predpisu“ (Soames 2009, 422). Musíme odhaliť, čo relevantní autori povedali alebo k čomu sa iným spôsobom zaviazali tým, že ho prijali, lebo spravidla ten, kto vysloví nejakú vetu v určitom kontexte, sleduje jej vyslovením aj nejaký komunikačný zámer, súčasťou ktorého sú predpoklady o intenciách účastníkov komunikácie. Tieto pragmatické informácie spolupôsobia spolu so sémantickým obsahom viet na doplnení obsahu diskurzu, pričom sémantický obsah môže byť často len prostriedkom na to, aby sme sa dostali k pragmaticky obohatenému obsahu výpovede. Začíname síce doslovným sémantickým významom textu, ale nekončíme ním, keďže v bežných komunikačných situáciách je spravidla dôležitejšie to, čo hovorca mieni komunikovať pomocou svojich výpovedí, než sémantický význam použitej vety (pozri Soames 2009, 404).

2 Zložité a jednoduché prípady

V analytickej filozofii práva začiatok diskusií pojednávajúcich o úlohe jazyka pri určovaní obsahu práva podstatným spôsobom ovplyvnila 7. kapitola knihy *Pojem práva* od H. A. L. Harta. V nej obsiahnutý všeobecný záver, že jazykové aspekty právnych textov vo veľkej miere určujú obsah práva, pričom nechávajú niektoré právne problémy neurčité a otvorené interpretácii, pokladajú mnohí autori za rozumný a správny. V zhode s tým tvrdia, že ďalší filozofický prínos spočíva v rozpracovaní detailov, ktoré sú často nesmierne zložité a komplikované. Ich riešeniu by mohol napomôcť práve pokrok, ktorý bol dosiahnutý v posledných desaťročiach vo filozofii jazyka (pozri Marmor – Soames 2011, 3-4).

Vzťah Harta k filozofii prirodzeného jazyka je mimoriadne komplikovaný, pretože i keď bol ovplyvnený poprednými filozofmi pri-

rodzeného jazyka svojej doby, v samom jeho diele len veľmi zriedka explicitne nájdeme ten typ analýzy, ktorý je pre nich charakteristický. Súvisí to s tým, že jeho hlavným zámerom v uvedenej kapitole nebolo podať analýzu práva z jazykového hľadiska, ale chcel vyvrátiť „skepticizmus ohľadne pravidiel“ (rule skepticism) zastávaný americkými právnymi realistami. Tí podľa neho tvrdili, že právne pravidlá samy osebe len zriedka zaručia to, aký bude výsledok súdneho sporu, keďže môžu byť pochopené takmer akýmkoľvek spôsobom, takže rozhodnutie, ku ktorému nakoniec sudcovia dospeli, nie je spravidla stanovené na ich základe, ale do veľkej miery ho ovplyvňujú iné skutočnosti. Hart argumentoval, že tento „realistický“ obraz právnej praxe je prehnaný, pretože obsahuje jednak pomýlené chápanie jazyka a jednak sa zameriava len na prípady, v ktorých významy použitých viet neposkytujú definitívny návod pre rozhodnutie v takýchto situáciách (pozri Marmor – Soames 2011, 2). Sústredil sa preto na to, aby pomocou úvah o jazyku, ktoré môžeme stručne zhrnúť do nasledujúcich téz, mohol ukázať, v čom tkvie zásadný omyl právneho realizmu:

Formulácia právnych pravidiel v prirodzenom jazyku je závislá od významu všeobecných výrazov.

Význam všeobecných výrazov je daný *inter alia* ich použitím, preto existujú štandardné príklady, v ktorých je ich aplikácia na fakty neproblematická. Z hľadiska významu výrazu ide o jeho významové jadro (the core of meaning).

Väčšina všeobecných výrazov v našom jazyku je *de facto* vágna alebo má *otvorenú textúru*, takže pri ich aplikácii na fakty prípadu sa budú vyskytovať i tzv. hraničné prípady (borderline cases). Z hľadiska významu výrazu ide o jeho okraj, respektíve polotieň (pozri Marmor 2005, 96).

Ak zákon, respektíve právny predpis obsahuje všeobecné výrazy, ktoré sú vágne alebo majú *otvorenú textúru*, aplikácia právneho pravidla nie je v tých prípadoch, ktoré spadajú pod významový okraj výrazu, determinovaná v súlade s jazykovým pravidlom, ale explikáciou predpokladaného účelu právneho predpisu alebo iného relevantného hľadiska. O takomto type prípadu pojednáva Hart ako o zložitom prípade (hard case). Opačná situácia, keď fakty prípadu spadajú pod významové jadro príslušného výrazu, v dôsledku čoho je aplikácia právneho pravidla jasná a bezproblémová, predstavuje podľa Harta jednoduchý prípad (easy case).

Hartovo rozlíšenie medzi zložitými a jednoduchými prípadmi spolu s jeho jednoduchým ilustratívnym príkladom miestnej vyhlášky,

ktorá zakazuje vozidlám vstup do verejných parkov, často uplatňujú filozofi práva pri analýze jazykových aspektov právnych predpisov. Soames v nadväznosti naň formuluje odpoveď na otázku, čo tvorí obsah právneho predpisu. Všíma si pritom charakteristiku zložitých prípadov, ktoré na rozdiel do Harta ďalej delí na tzv. sémanticky zložené prípady (semantically hard cases) a na tzv. rýdzo zložené prípady (genuinely hard cases). Tvrdí, že prípad je sémanticky zložitý vtedy a len vtedy, keď doslovný sémantický význam jazyka právnych predpisov spolu s faktami prípadu nepostačuje na stanovenie (z hľadiska práva) správneho výsledku (pozri Soames 2009, 403). Keď takáto situácia nastane, úlohou interpretácie je zistiť, čo bolo pomocou neho tvrdené. Sémanticky zložené prípady sú podľa neho

- (i) tie, v ktorých tvrdené alebo stanovené intencie zákonodarcov vyplnia medzeru v sémantickom obsahu textu, ktorý nie je v nejakom zásadnom bode artikulovaný;
- (ii) tie, v ktorých zákonodarcovia čiastočne spresnili obsah vágného termínu jeho explicitným použitím (respektíve nepoužitím) na prípad, ktorý by bol za normálnych okolností považovaný za hraničný;
- (iii) tie, v ktorých zákonodarcovia nezámerné chybné opísali alebo stanovili obsah svojho vlastného (primárneho) tvrdenia, ak ide o ľahko vysvetliteľnú neznalosť extenzie použitých výrazov (pozri Soames 2011, 52).

Sémanticky zložené prípady charakterizuje názor, že prirodzený jazyk je veľakrát príliš strohý a netransparentný na to, aby sme len čisto pomocou doslovného významu stanovili obsah právneho textu, preto musíme vziať do úvahy aj zreteľné pozadie predpokladov, ktoré tvoria intencie zákonodarcu. Naopak, ak nastane situácia, že sudcovia i napriek identifikovaniu komunikovaného obsahu zákona nedokážu rozhodnúť súdny spor, ide o rýdzo zložitý prípad. To znamená prípad, v ktorom jeho výsledok nie je determinovaný ani faktami prípadu, ani obsahom právnych predpisov, takže k správne právnemu rozhodnutiu dospejeme len vtedy, keď pomocou inovovaného súdneho rozhodnutia vytvoríme nové právo (pozri Soames 2009, 403). Keďže rýdzo zložené prípady súvisia prevažne s problematikou vágnosti a vo svojom vymedzení sú blízke Hartovým zložitým prípadom, nebudem sa nimi, jednak pre krátkosť svojho príspevku a jednak preto, lebo mojím prvotným zámerom je skúmať úlohou intencií pri vymedzení textualizmu,

na tomto mieste ďalej zaoberať. Navyše urobím ešte jedno obmedzenie, a síce, že sa zameriam len na sémanticky zložité prípady (i).

Ohľadom súdnej interpretácie takisto pokladám za nevyhnutné zdôrazniť, že ak ide o jednoduché prípady, text právneho predpisu neinterpretujeme. Niekedy sa síce v tejto súvislosti píše o doslovnom výklade, ale táto formulácia je zavádzajúca. „Výraz „doslovný výklad“ je v tomto chápaní vlastne nezmyselný, pretože „doslovné“ čítanie zákona znamená jeho „nevýklad““ (Sobek 2008, 224). Navyše tvrdím, že rozlišovanie medzi zložitými a jednoduchými prípadmi je záležitosťou jazykových vlastností textu právneho predpisu, a nie spôsobu, akým sa dosahuje požadovaný výsledok z hľadiska práva. „Potreba interpretácie vzniká len vtedy, keď priame čítanie zákona nedáva z hľadiska potreby aplikácie práva uspokojivú odpoveď“ (Sobek 2008, 224). *In claris non fit interpretatio*, jasný text sa neinterpretuje. V jednoduchom prípade totiž z konvencií, ktorými sa riadi prirodzený jazyk (t. j. jazykových pravidiel), môžeme odvodiť právne pravidlo, nech už je jeho konkrétna explikácia akokoľvek náročná. Naopak, v zložitom prípade jazykové konvencie nepostačujú na to, aby bolo stanovené právne pravidlo.⁸ Čiže cieľom interpretácie je nájsť/vytvoriť právne pravidlo, čo však môže byť v mnohých ohľadoch pomerne ľahké. To znamená, že jednoduchý prípad z hľadiska jazyka právneho predpisu môže byť pomerne zložitý, pokiaľ ide o dosiahnutie konkrétneho riešenia súdneho sporu, ktoré si môže vyžadovať „veľmi sofistikované právne úvahy“ (Sobek 2008, 224). T. Sobek a A. Marmor (pozri Marmor 2005, 97) v tejto súvislosti spoločne uvádzajú názor Josepha Raza, ktorý tvrdil, že rozhodnúť niektoré regulované prípady je omnoho náročnejšie, ako je rozhodnutie vo väčšine neregulovaných prípadov (pozri Raz 1983, 182).⁹

Keď to zhrniem, je zrejmé, že v jednoduchých prípadoch sa právne pravidlo vyskytuje a nech už je jeho explikácia akokoľvek náročná, môžeme ho v princípe uchopiť a opísať. V zložitých prípadoch právne pravidlo chýba, preto ho musíme vytvoriť, pričom samotný akt jeho

⁸ Inak povedané: v jednoduchom prípade jazykové pravidlá determinujú právne pravidlá, avšak môže sa stať, že explikácia právneho pravidla je pomerne náročná. V zložitom prípade, pretože neexistujú jazykové pravidlá, neexistujú ani právne pravidlá, i keď vytvorenie nového právneho pravidla je pomerne jednoduché.

⁹ T. Sobek (pozri Sobek 2010, 26) kritizuje v tejto súvislosti Marmorov prístup. Avšak A. Marmor (pozri 2005, 95-98) podľa mňa dochádza k podobným záverom ako T. Sobek.

tvorby môže byť pomerne jednoduchý. V tejto situácii je však zrejmé, že ide o normatívne rozhodnutie, ktorým sa sudcovia v menšej alebo väčšej miere spolupodieľajú na normotvorbe. A keďže rozlíšenie medzi jednoduchými a zložitými prípadmi sa týka existencie, respektíve neexistencie jazykových pravidiel (t. j. konvencií), vzniká otázka, či v zložitých prípadoch nie sú v skutočnosti k dispozícii nejaké iné pravidlá, ktoré by umožňovali interpretáciu, ktorá by nebola normatívna. To znamená, či odvodenie právneho pravidla je v konečnom dôsledku závislé len od výskytu jazykového pravidla, alebo inak povedané, či obsah práva závisí výlučne len od doslovného sémantického obsahu zákona.

Scott Somes vidí práve prínos filozofie prirodzeného jazyka pre filozofiu práva v tom, že ukáže na pozadí komunikačnej praxe pravidiel, ktoré netvorí súčasť doslovného obsahu hovorcom vyslovených viet. To znamená, že okrem jazykových konvencií máme poruke aj iné pravidlá, ktoré zaručujú, že naša komunikácia prebehne úspešne. Konkrétne usudzuje, že doslovný obsah textu (vety) nebýva spravidla totožný s komunikovaným obsahom, preto to, čo je hovorcom komunikované, je nielen sémantický obsah textu (viet), ale niečo bohatšie, k čomu prispieva nielen jeho význam, ale aj zreteľné pozadie predpokladov. Napríklad to, čo hovorca explicitne vyjadří vyslovením vety (2), môže tiež povedať vetou (3), a to za predpokladu, že kontext urobí zreteľným to, čo hovorca mieni komunikovať výpoveďou, ktorú uskutoční jej použitím.

- (2) a Použil som kladivo ako nástroj na zatĺkanie klinecov.
- b Použil som kladivo ako zbraň na boj so zlodejom.
- c Použil som kladivo ako zarážku na dvere, aby som zabránil zatvoreniu dverí.
- (3) Použil som kladivo.

Slovné spojenie „použil som kladivo“ má svoj bežný význam (ordinary meaning), ktorý je v (2) doplnený o bežný význam frázy, ktorá nasleduje za ním. Ale na rozdiel od vety (2) v prípade vety (3) táto dodatočná informácia môže byť dodaná z kontextu, takže to, čo hovorca *mieni*, môže byť v oboch prípadoch totožné (pozri Soames 2009, 413-414). V nadväznosti na uvedené tvrdí, že o tzv. nenormatívnej interpretácii sa dá hovoriť práve vtedy, keď ide o sémanticky zložené prípady,¹⁰

¹⁰ Na rozdiel od normatívnej interpretácie, o ktorej hovorí vtedy, keď ide o rýdzo zložené prípady.

v ktorých nám umožňujú pravidlá riadiace našu komunikáciu identifikovať vopred existujúci obsah právneho predpisu (pozri Soames, 2011, 52). Kategória zložitých prípadov preto nevyhnutne nemusí viesť k tvorbe práva, ako to naznačoval pôvodný Hartov návrh, ale dovoľuje nám odhaliť podskupinu zložitých prípadov, ktorých riešenie je súčasťou obsahu textu zákona, pričom nie je závislé od jeho doslovného sémantického obsahu.

3 Smith v. The United States

Rozdiel medzi doslovným obsahom vety, „ktorý veta (výrok či veta iného druhu) má na základe jazykových konvencií pre jednoduché podvýrazy a spôsobu zloženia týchto jednoduchých výrazov do vety“ (Zouhar 2011, 725) a komunikovaným obsahom, ktorý pomocou vety hovorca tvrdí, tvorí podstatu súdneho sporu *Smith v. The United States*.¹¹ O čo v ňom išlo?

John Angus Smith ponúkol federálnemu tajnému agentovi automatickú zbraň výmenou za drogy. Následne ho zatkli, obvinili a odsúdili na základe federálneho zákona, ktorý ukladá obžalovanému okrem sankcie stanovenej za trestný čin obchodu s drogami aj ďalší trest, ak „počas a v rámci ... trestného činu obchodu s drogami ... používa ... zbraň“. Smith sa proti rozsudku odvolal, pričom sa jeho prípad dostal až k Najvyššiemu súdu Spojených štátov, ktorý potvrdil pôvodné rozhodnutie. Smith vo svojom odvolaní tvrdil, že dodatočný trest týkajúci sa použitia strelnej zbrane počas a v rámci obchodu s drogami sa vzťahuje len na situácie, v ktorých je strelná zbraň použitá ako prostriedok v boji, takže v zmysle uvedeného federálneho zákona jeho prípad, ktorý spočíva vo výmene strelnej zbrane za drogy, nepredstavuje prípad „použitia strelnej zbrane“.

Najvyšší súd Spojených štátov sa s týmto stanoviskom nestotožnil. Dospel totiž k záveru, že z textu zákona neplynie, že zbraň má byť použitá len ako prostriedok boja, ale týka sa akéhokoľvek použitia zbrane umožňujúceho v akejkolvek podobe spáchať trestný čin obchodu s drogami. Súd sa teda zaoberal otázkou, či opísané konanie predstavuje, respektíve nepredstavuje prípad použitia strelnej zbrane v súvislosti s trestným činom obchodu s drogami.¹² Presnejšie povedané,

¹¹ Viac o prípade je dostupné na http://www.oyez.org/cases/1990-1999/1992/1992_91_8674

¹² Dostupné na http://www.oyez.org/cases/1990-1999/1992/1992_91_8674

či môžeme hovoriť o obchodnej výmene strelnej zbrane za drogy ako o použití strelnej zbrane v rámci významu výrazu, ktorý je relevantný pre výklad právneho predpisu. Majorita súdu tvrdila, že keď slovo nie je definované zákonom, stanovujeme jeho význam spravidla v súlade s významom, ktorý má v prirodzenom jazyku, a preto extenziu výrazu „použitie strelnej zbrane“ tvoria nielen tí, ktorí používajú strelnú zbraň ako prostriedok boja, ale aj tí, ktorí ju používajú ako prostriedok výmeny. Keďže navrhovateľ použil svoju zbraň pri pokuse obstarat' si drogy jej výmenou za kokaín a doslovný význam slovného spojenia „použitie strelnej zbrane“ (v texte zákona) nevylúči toto použitie, môžeme tento jeho čin klasifikovať ako použitie strelnej zbrane, a teda navrhovateľ je subjektom dodatočného trestu.

Námietka druhej strany – Smith a dissent Najvyššieho súdu – rovnako vychádza z predpokladu, že obsah zákona, t. j. to, čo hovorí o pridaných trestoch, je totožný s významom výrazov v prirodzenom jazyku. Na rozdiel od majority súdu však dissent tvrdí, že význam výrazu „použitie strelnej zbrane“ je v prirodzenom jazyku odlišný, a síce použiť ju na účel, pre ktorý je normálne zamýšľaná, čiže ako prostriedok boja. Zdôvodňuje to tým, že použiť niečo spravidla znamená použiť to v súlade so zamýšľaným účelom. Napríklad bežný priemerne informovaný hovorca nebude spájať „použitie strelnej zbrane“ s obchodnou výmenou zbrane za drogy, ale skôr so známejším obrazom, v ktorom sa vyskytuje ako prostriedok boja. Hlavný predstaviteľ súdneho dissentu Antonín Scalia na margo toho poznamenáva, že „keď sa vás niekto opýta: „Používate paličku?“, neskúma, či máte striebornú vychádzkovú paličku svojho starého otca vystavenú v hale, ale chce vedieť, či sa s ňou prechádzate. Keď hovoríme o „použití zbrane“, znamená to, že hovoríme o jej použití na deštruktívne účely, ... ako o bojom prostriedku. A hoci „človek môže použiť strelnú zbraň mnohými spôsobmi“ ...vrátane artiklu výmeny..., nie je to bežný význam tohto výrazu“ (Scalia 1997, 23-24). Nakoľko teda význam slovného spojenia „použitie strelnej zbrane“ v prirodzenom jazyku vylúči obchodnú výmenu strelnej zbrane za drogy z rozsahu významu výrazu, ktorý má v právnom predpise, navrhovateľ nie je subjektom dodatočného trestu.

Soames vo svojom komentári k prípadu konštatuje, že majorita má pravdu, keď tvrdí, (i) že slovné spojenie „použitie strelnej zbrane“ sa vyskytuje v texte vo význame, ktorý má v prirodzenom jazyku, a (ii) že tento význam vopred nevylučuje iné použitie zbrane, ale mylí sa, ak si myslí, že to ukazuje, že obsah právnych predpisov – t. j. právo,

na uzákonenie ktorého bol použitý jazyk právnych predpisov – zahŕňa okrem použitia strelnej zbrane ako prostriedku boja aj iné použitie. Naopak Scalia podľa neho nemá pravdu, keď tvrdí, že bežný význam tohto slovného spojenia vopred vylúči použitie strelnej zbrane z predaja alebo výmeny. Ak sa totiž takýto výraz vyskytuje v nejakej vete, tak na to, aby sme dostali výsledné tvrdenie, musíme obsah výpovede skompletizovať, a to buď explicitným uvedením obsahu ďalšieho slovného spojenia (ako v (2)), alebo prostredníctvom pragmaticky dodaného obsahu z kontextu výpovede (ako v (3)). Keďže realizácia prvej možnosti prislúcha Kongresu Spojených štátov amerických, úlohou súdu bolo odvodiť, čo Kongres tvrdil z nekompletného sémantického obsahu poskytnutého prostredníctvom jazyka právneho predpisu. A teda v prípade, že sa v záznamoch Kongresu nevyskytuje nič, čo by explicitne potvrdzovalo názor majority, mali by sme vychádzať z predpokladu, že Kongres tvrdil, že dodatočný trest by sa mal pridať k trestnému činu, pri ktorom bola použitá strelná zbraň len vtedy, keď bola použitá ako prostriedok v boji (pozri Soames 2009, 414).

Najvyšší súd tento názor rozhodne nezdíeľal, pretože tvrdil, že i keď pripustíme, že Kongres mohol mať na mysli bežnejšie použitie strelnej zbrane pri trestnom čine obchodu s drogami, jazyk právneho predpisu nie je nijako limitovaný a neposkytuje teda dôvod, aby jeho prostredníctvom Kongres nezohľadnil aj túto situáciu. Naopak, je podľa jeho názoru predsa evidentné, či už sú zbrane používané ako prostriedok výmeny, alebo pri ochrane nelegálnych obchodov s drogami, že ich samotné zavedenie na drogovú scénu výrazne zvyšuje nebezpečenstvo pre spoločnosť.

Soames zdôrazňuje, že toto stanovisko Najvyššieho súdu je nekonzistentné. Ak bol totiž (i) Kongres tej mienky, že zákaz sa týka len úzkeho rozsahu použitia strelnej zbrane, tak súd nemôže zároveň tvrdiť, že (ii) i keby platilo predchádzajúce tvrdenie, neznamená to, že sa to má i docieľiť, keďže použitý jazyk explicitne nevylúčil širokú triedu prípadov, pričom (iii) máme dobrý dôvod na to, aby sme právny predpis aplikovali širšie (pozri Soames 2009, 414). Inými slovami, ak uvedieme, že Kongres tvrdil, že dodatočný trest sa pripája k tomuto úzkemu okruhu prípadov, potom skutočnosť, že jazyk právneho predpisu môže byť použitý (v inom kontexte) i na širší okruh prípadov, je irelevantná, pretože „obsah právnych predpisov je to, čo Kongres povedal prostredníctvom jazyka zákona, nie to, čo mohol a podľa mienky súdu mal povedať“ (Soames 2009, 415).

Súdny spor *Smith v. The United States* má slúžiť ako príklad komunikačnej situácie, ktorá vysvetľuje prijatie textualizmu.² Konkrétne ukazuje, prečo obsah (federálneho) zákona nie je totožný s jeho doslovným sémantickým obsahom (významom) textu (vety, výroku), a teda prečo na odhalenie obsahu, ktorý je prostredníctvom textu zákona tvrdený, potrebujeme zohľadniť intencie zákonodarcu. Spoločné východisko, a síce, že v prípade, ak výraz nie je definovaný v zákone, jeho význam je spravidla totožný s významom, ktorý má v prirodzenom jazyku, vedie k odlišným dôsledkom. Súdne rozhodnutie je založené na prijatí širšieho vymedzenia významu výrazu, takže z dvoch možných interpretácií právneho predpisu volí tú, ktorú pokladá za spoločenského hľadiska za najvhodnejšiu, pričom kritériom na určenie obsahu nie je komunikovaný zámer zákonodarcu, ale hľadisko adresátov právneho predpisu, ktorým je norma určená. Soames uvažuje podobne s tým rozdielom, že za relevantné kritérium pokladá intenciu zákonodarcu a trvá na tom, že interpretácia zákona musí byť s ňou v súlade. A teda hoci pripúšťa, že prirodzený jazyk nám ponúka aj inú možnosť, ako interpretovať zákon, robí tak iba preto, aby zdôraznil, že realizácia tejto možnosti nezodpovedá inštitucionálnemu postaveniu súdu.

Oba diskutované závery spája skutočnosť týkajúca sa vopred existujúceho obsahu právneho predpisu, ktorý nie je súčasťou doslovného sémantického obsahu textu zákona. O podobnej problematike píše Filip Melzer, ktorý v rámci pojmu interpretácia v práve rozlišuje medzi výkladom právnych predpisov a dotváraním práva (pozri Melzer 2010, 79; 116-118; 210-212). Výklad práva, ktorý má blízko k nenormatívnej interpretácii v sémanticky zložitých prípadoch, sa týka hlavne odstraňovania sémantických nejasností, pričom vychádza z pojmu právo, „ktorý zahŕňa vedľa právnych noriem i nepísané právne princípy a hodnoty, ktoré sú základom práva ako takého či konkrétneho právneho odvetvia, právneho inštitútu“ (Melzer 2010, 117). Kritizuje východisko stúpencov normatívnej teórie, ktorí právnu normu stotožňujú s jej jazykovým vyjadrením a pojem právo so súhrnom právnych noriem. Tvrdí, že „ak je legitimita odstraňovania sémantických nejasností popieraná, resp. jej právna povaha, je nutné vždy ju porovnať s alternatívnym riešením. Tým je len voľná úvaha sudcu“ (Melzer 2010, 117). Domnieva sa pritom, že s predvídateľnosťou práva a s princípom delby moci je skôr v zhode postup, ktorý je založený na objektívnych hľadiskách, ktoré majú, ak je to možné, pôvod v samotnom práve.

Výklad práva pomocou odstraňovania sémantických nejasností a nenormatívna interpretácia majú spoločný cieľ a tým je odhaliť vo pred existujúci obsah právneho predpisu. Avšak výklad práva sa netýka len zámerov zákonodarcu, či už reálneho, alebo hypotetického, ale jeho aplikácia je širšia, a preto na jeho základe môže byť metodologicky obhájiteľné aj riešenie, ku ktorému dospel súd. Konkrétne by v tejto situácii bolo možné interpretovať zákon v súlade s argumentmi objektívneho recentného výkladového cieľa (pozri Melzer 2010, 126). Takéto rozhodnutie preto nemusí nevyhnutne znamenať porušenie princípu deľby moci, lebo ak prijmeme predpoklad, že právo tvoria i nepísané právne princípy a hodnoty, ktoré sú základom práva ako takého či konkrétneho právneho odvetvia, právneho inštitútu atď., takáto interpretácia je v súlade s existujúcim právom. Toto porovnanie by nám teda nepomohlo rozhodnúť medzi záverom, ku ktorému dospel súd, respektíve Soames, keďže obe odlišné hľadiská (hovorca verzus adresát), ktoré riadia interpretáciu zákona, sú v princípe právne zdôvodniteľné.

Uvažujme teraz o Scaliovom riešení, ktoré sa zdá byť, nakoľko je jednoznačné, adekvátnejšie. Spočíva totiž v názore, že slovné spojenie „použitie zbrane“ má v prirodzenom jazyku len jeden relevantný význam, ktorý sa zhodou okolností zhoduje s tým, ktorý odhalil Soames pomocou intencií hovorcu, respektíve zákonodarcu. Hoci to na prvý pohľad vyzerá tak, že Scalia odmieta akékoľvek intencie, nie je to celkom tak. Svedčia o tom prinajmenšom príklady, ktoré používa na podporu svojej argumentácie. Odvoláva sa v nich na kontext použitia a na intencie bežných hovorcov v štandardných komunikačných situáciách, pričom na ne prihliada práve vtedy, keď vymedzuje význam výrazu „použitie zbrane“ v prirodzenom jazyku. Zrejme by nás to nemalo prekvapiť, pretože

jeden z úspechov moderného textualizmu bolo vykorenenie starej školy doslovného výkladu, ktorá sa zaujímala len o text, ale nebrala ohľad na kontext zákona. Nemali by sme sa nechať miasť tým, ako textualisti kritizujú svojich oponentov, že sa zaoberajú kontextom ešte po tom, čo už zistili jasný význam zákona. Textualisti totiž hovoria, že extratextuálne faktory máme zohľadňovať už pri zisťovaní toho, čo je jasný význam textu zákona. (Sobek 2008, 220)

Scalia teda nepopiera, že pri určovaní obsahu textu právneho predpisu hrajú úlohu intencie bežných hovorcov, ale odmieta pripísať intenciám zákonodarcu rozhodujúcu úlohu pri interpretácii právnych

predpisov (pozri Scalia 1997, 16-18). Ide totiž o dve odlišné veci. Soames sa totiž približuje skôr stanovisku intencionalistov, ktorí „sa zameriavajú sa na skúmanie legislatívneho zámeru zákonodarcu, keďže zákon chápú predovšetkým ako jeho autoritatívny akt. Zákonodarca má právomoc tvoriť právo, a preto musíme zákony čítať spôsobom, ktorý zodpovedá tomu, ako by ich čítal on sám ako ich autor Intencionalisti poukazujú na skutočnosť, že prirodzený jazyk je neurčitý, a preto potrebujeme skúmať zámer hovorca“ (Sobek 2008, 218). Scalia naopak tvrdí, že rozhodujúcim kritériom by mal zostať text zákona, ktorý by mal byť vykladaný v súlade s prirodzeným jazykom jeho adresátov. V skutočnosti tým neobhaja textualizmus₁, ale verziu textualizmu, ktorá sa v mnohých aspektoch podobá textualizmu₂, takže niektorí autori sa môžu oprávnene domnievať, že hoci svoj názor bráni pomocou textualizmu₁, prinajmenšom implicitne akceptuje textualizmus₂ (pozri Marmor – Soames 2011, pozn. 16).

4 Záver

Pri vymedzovaní textualizmu je nesmierne dôležité, akým spôsobom sa rozhodneme analyzovať prirodzený jazyk a na ktoré jeho aspekty budeme klásť dôraz. Domnievam sa v tejto súvislosti, že otázka dôležitosti úlohy intencií a celkového komunikačného pozadia pri určovaní obsahu právneho predpisu nespočíva v tom, či ich brať, respektíve nebrať do úvahy. Skôr je relevantné pýtať sa, koho intencie sú tie rozhodujúce, prípadne v ktorom časovom úseku a kto všetko v konečnom dôsledku patrí do príslušnej komunikačnej situácie. A teda musíme sa pozrieť na to, akým spôsobom máme modelovať vzťah medzi sémantickými a pragmatickými zložkami interpretácie právneho predpisu. Pretože ak budeme schopní tieto dve zložky oddeliť ostrou líniou, dokážeme tiež rozlíšiť medzi tým, čo tvorí nevyhnutnú súčasť obsahu právneho predpisu, a tým, čo je jeho zrušiteľnou zložkou. V opačnom prípade budeme musieť pripustiť, že právo obsahuje oveľa viac neistoty, než by sme boli ochotní pôvodne pripustiť.

Nemyslím si, že keď textualizmus vymedzíme takým spôsobom, ako to robí Scalia alebo Soames, bude nevyhnutne v rozpore s právnym pozitivizmom. Je to tak preto, lebo porozumenie textu právneho predpisu ostáva hlavným kritériom pri určovaní toho, čo je právo. Zároveň však budeme musieť prijať záver, že vedľa právnych pravidiel/noriem

ho tvoria i nepísané právne princípy a hodnoty, ktoré sú základom práva ako takého či konkrétneho právneho odvetvia, právneho inštitútu. A teda budeme musieť odmietnuť tzv. „zákonný pozitivizmus“ a nahradiť ho primeranejším vymedzením právneho pozitivizmu, ktorý zohľadní vopred existujúci právny obsah.

*Inštitút kontextuálnej teológie
Evanjelická bohoslovecká fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
Bartókova 8
811 02 Bratislava
nestina@fevth.uniba.sk*

Literatúra

- ALEXY, R. (2009): *Pojem a platnosť práva*. Bratislava: Kalligram.
- HART, H. L. A. (2004): *Pojem práva*. Praha: Prostor.
- MARMOR, A. (2011): Can the Law Imply More Than It Says? On Some Pragmatic Aspects of Strategic Speech. In: Marmor, A. – Soames, S. (eds.): *Philosophical Foundations of Language in the Law*. Oxford: Oxford University Press, 83-104.
- MARMOR, A. (2005): *Interpretation and Legal Theory: Revised Second Edition*. Oregon: Hart Publishing.
- MELZER, F. (2010): *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace*. Praha: C. H. Beck.
- NEALE, S. (2007): On Location. In: O'Rourke, M. – Washington, C. (eds.): *Situating Semantics: Essays on the Philosophy of John Perry*. Cambridge: MIT Press, 251-395.
- NEŠTINA, M. (2011): Interpretačný obrat v právnej filozofii. *Organon F* 18, 144-164.
- RAZ, J. (1979): *The Authority of Law: Essays on Law and Morality*. Oxford: Oxford University Press.
- SCALIA, A. (1997): *A Matter of Interpretation*. Princeton: Princeton University Press.
- SOAMES, S. (2009): Interpreting Legal Text: What Is, and What Is Not, Special about the Law. In: Soames, S.: *Philosophical Essays, Volume 1: Natural Language: What it Means and How We Use It*. Princeton: Princeton University Press, 403-423.
- SOAMES, S. (2010): *Philosophy of Language*. Princeton: Princeton University Press.
- SOAMES, S. (2011): What Vagueness and Inconsistency Tell Us about Interpretation. In: Marmor, A. – Soames, S. (eds.): *Philosophical Foundations of Language in the Law*. Oxford: Oxford University Press, 31-57.

- SOBEK, T. (2008): *Argumenty teorie práva*. Praha: Ústav státu a práva.
- SOBEK, T. (2010): *Nemorální právo*. Praha: Ústav státu a práva.
- ZOUHAR, M. (2010): Kontextualizmus a jeho skryté pozadie. In: Zouhar, M. (ed.): *Kontext a význam*. Bratislava: Aleph.
- ZOUHAR, M. (2011): Neartikulované zložky sémantického obsahu a syntaktická elipsa. *Filozofia*, č. 8, 725-745.